

ZEEWOORDEN

Magda Devos, Roland Desnerck, Nancy Fockedeey,
Johan Termote, Tomas Termote, Dries Tys,
Carlos Van Cauwenberghe, Fons Verheyde,
Arnout Zwaenepoel, Jan Seys

Wij zochten de betekenis van enkele intrigerende zeewoorden voor je op.

MEEUW

Meeuwen in de branding op het strand van Oostduinkerke © VLIZ (De Wulf)

Meeuwen, ze horen bij de zee zoals het geruis bij de branding. De vogels worden bewonderd om hun elegante profiel, hun fraaie verenkleed en hun priemende blik, die alertheid en intelligentie verraadt. Geïntrigeerd observeert de waarnemer hoe ze in grote vluchten, schijnbaar kriskras door elkaar, door de lucht klieven en zich dan krijsend in een snelle duikvlucht op een voedselbron storten. Maar hun gedragingen kunnen ook ergernis opwekken. Onder meer bij de argeloze dijkwandelaar, wiens ijsje hem door zo'n gevleugelde acrobaat uit de handen wordt gegrist. Of wanneer ze kunststof vuilniszakken aan stukken pikken om er allerlei eetbaars uit de sleuren, voortuinen en trottoirs achter latend als vuilnisbelten.

EEN SOORTENRIJKE FAMILIE

Meeuw en *zeemeeuw* zijn verzamelwoorden voor een rijk geschakeerde groep van soorten uit dezelfde biologische familie. Wereldwijd zijn er een vijftigtal soorten meeuwen, waarvan er zestien in Eurazië voorkomen en negen regelmatig tot dagelijks waar te nemen zijn in onze contreien. De meest algemene

soorten aan onze kust zijn de zilvermeeuw, de kokmeeuw, de grote en de kleine mantelmeeuw en de stormmeeuw. Met iets meer geluk zie je er ook de dwergmeeuw, de zwartkopmeeuw, de geelpootmeeuw of drieteenmeeuw. Elke soort gedraagt zich verschillend, verkiest deels ander voedsel, broedt en overwintert in andere biotopen, en reageert verschillend op de mens. Bij het

beoordelen van het gedrag van meeuwen is het dus belangrijk te weten met welke soort je te doen hebt. Het herkennen van meeuwen is overigens geen makkie. Wat wel handig om weten is, is dat elke 'bruine' meeuw een jonge meeuw is. Afhankelijk van de soort duurt het één tot vijf jaar vooraleer dit bruine verenkleed is ingeruild voor het volwassen wit-grijs-zwarte kleed.

TOT HONDERDEN KILOMETER LANDINWAARTS

Meeuwen mogen dan typische zee- en kustvogels zijn, ze hebben zich in de loop van de jaren wonderwel aangepast aan de mens. Diens landbouwactiviteiten, en zijn omgang met afval (denk aan huisvuilstorten), hebben meeuwen, ook ver van de kust, extra kansen geboden. De kokmeeuw broedt zowel in het binnenland als aan zee, en is ook buiten de broedperiode overal aanwezig in landelijk gebied en in stedelijke centra. Ook de grotere meeuwen schrikken er niet voor terug om honderden kilometers landinwaarts te vliegen op zoek naar voedsel. Het is dan ook niet ongebruikelijk om grote aantallen meeuwen in verspreide slagorde aan het werk te zien in graslanden of in het spoor van een ploegend of mest voerend landbouwvoertuig. In beide gevallen hebben ze het gemunt op regenwormen.

Wat alle meeuwen gemeen hebben, is hun obsessie om de nacht door te brengen op water. De zee, rivieren, spaarbekkens, plassen of havens, alle bieden ze een veilige slaapplek tegen grondpredatoren als de vos.

VANWAAR DE NAAM 'MEEUW'?

Een Noordzeegermaans woord

Meeuw, een benaming voor zeevogels van de familie Laridae, is een Noordzeegermaans woord: de oudste vermeldingen treffen we aan in maritieme variëteiten van de Germaanse taalfamilie: Oudsaksisch *meu* (waaruit Nederduits *meewe*), Oudengels *mǣw* (Engels gewestelijk *mew*), Oudnoors *már*, *mór* (uit ouder **maiwr*, waaruit IJslands *máfur* en Zweeds *mås*) (EWN i.v. meeuw). In het Nederlands, waarvan de kustdialecten eveneens Noordzeegermaans zijn, duikt *meeuw* voor het eerst op in het Vroegmiddelnederlands. In zijn monumentale encyclopedie *Der naturen bloeme* (1282), niet toevallig een Vlaamse tekst, schrijft Jacob van Maerlant: "duen ganse zuanen spreewen rouke couwen vinken meewen ende hare ghelike vliegghen bi scolen van lande te lande" (VMNW i.v. meeuw). Van modern Fries *miuw* ten slotte zijn tot dusver geen Oudfriese vormen teruggevonden.

In talen buiten het Noordzeegermaanse gebied die het woord *meeuw* in de een of andere vorm kennen, is het ontleend aan één van de genoemde kusttalen. Uit het Nederduits komt Hoogduits *möwe*, wellicht ook Pools *mewa* en Litouws *mėvas* (zie Etymologiebank en Eigenhuis 2004 i.v. meeuw). Het Franse *moette*, bekend sinds eind 13e eeuw, is een verkleinvorm op *-ette*

van Anglo-Normandisch *mave* of *mauve*, dat zelf teruggaat op Oudengels *mǣw* (Rey i.v. mouette).

Een imitatie van het meeuwengekrijs

Meeuw is in oorsprong een klanknabootsing of onomatopée, een poging dus om de indringende kreet van de vogel in menselijke spraak te imiteren (EWN i.v. meeuw). Die taalcreatie lijkt in sommige talen sterk op de weergave van het door katten voortgebrachte geluid, o.m. Nederlands *miauw*, *maaw*, *maew*, Engels *mew*, *meow*, Duits *miau*, *maw*.

Aan vogels is onomatopëische naamgeving geen uitzondering, denken we aan Nederlandse woorden als *koekoek*, *karekiet*, *oehoe*, *tjiftjaf*, *kraai* en *roek*. Op de meeuwenschreeuw is nog een andere benaming voor de vogel geïnspireerd, nl. Engels *gull*, vandaag het gewone woord in het Standaardengels, ook in de samenstelling *seagull*. Het werd in de middeleeuwen ontleend aan het Keltisch, waar het afgeleid is van een werkwoord dat 'schreien' betekent. *Gull* is dus geen klanknabootsing zoals *meeuw*, maar een afleiding van een al bestaand woord. Nazaten van de

Oudkeltische grondvorm zijn Welsh *gwylan*, Cornish *guilan* en Bretoens *goelann* (*Online Etymology Dictionary* i.v. gull). Het Bretoense woord werd in het Frans overgenomen als *goéland*, benaming voor een grotere meeuwensoort (Rey i.v. goéland).

Oudere verklaringen

Voor de verklaring van *meeuw* als onomatopée zijn er in oudere etymologische woordenboeken enkele alternatieven voorgesteld. Zo werd de kleur van het verenkleed of de poten van de vogel geopperd als benoemingsmotief, maar die suggestie berust op wankele grond en is nu verlaten. Er zijn wel een paar regionale benamingen voor de zilvermeeuw die naar kleur verwijzen, zoals in het Fries *blauwe mok* of *blaumok*, maar de meeste meeuwen zijn grijs of wit. Ook de lichaamsbouw wordt ingeroepen als mogelijke verklaring, op grond van Oudnoors *mær* 'dun, slank', wat met het silhouet van de vogel overeen zou komen. Tenslotte wordt ook herkomst uit een voor-Germaanse substraattaal niet uitgesloten, maar voor deze verklaring ontbreekt elk argument.

Het EK-meeuwenschreeuwen, editie 2019.

EUROPEES KAMPIOENSCHAP 'MEEUWEN SCHREEUWEN'

De kenmerkende roep van meeuwen is niet alleen de meest waarschijnlijke verklaring voor *meeuw* en zijn afgeleiden. Het vormt ook de inspiratie voor het Europees kampioenschap 'Meeuwen schreeuwen'. Wat startte als een carnavaleske poging om de negatieve gevoelens rond meeuwen wat te temperen, is intussen een gevestigd initiatief. Tijdens het kampioenschap daagt de organisator, Claude Willaert (Provincie West-Vlaanderen) de deelnemers uit om, onder het toezien van een jury, zo goed mogelijk een meeuw na te doen. Succes verzekerd!

Kaart met vermelding van Smalbank ("Smalbanck") en Breedbank ("Breebanck") uit Blaeu (1635): *De XVII Provinciën der Nederlanden, Theatrum Orbis Terrarum*.

SMALBANK / BREEDBANK

De namen van beide zandbanken gelegen in het westelijk deel van onze kustwateren spreken voor zich. Hun vorm, zoals ervaren door zeelui, ligt aan de oorsprong van de naamgeving. Toch laten we ook deze twee ondieptes graag de revue passeren.

TWEE GRENSOverschrijdende ZANDBANKEN

De Smalbank en de Breedbank maken deel uit van de Vlaamse banken. Dit zandbank-complex strekt zich uit over de Frans-Belgische zee grens en ontstond circa 7000 jaar geleden, toen getijstromingen zich insneden in de zeebodem. De Breedbank ligt nagenoeg volledig op Frans grondgebied, de Smalbank voor ongeveer de helft van zijn lengte. Ze zijn zo'n dertig kilometer lang en lopen evenwijdig met elkaar, een olopende hoek vormend met de kust. Het zijn ondiepe zandbanken met de hoogste punten nauwelijks een meter onder de laagwaterlijn. Beide zijn ze met een soort lus, als een tweelingbank, verbonden met

een andere ondiepte. De Breedbank sluit in het noordoosten aan op de Binnenratel, de Smalbank doet dit in het zuidwesten met de zeer ondiepe Hills Bank.

De namen *Smalbank* en *Breedbank* verschijnen voor het eerst op of nabij hun huidige plaats op enkele 17^e eeuwse zeekaarten. Van Cauwenberghe (153) gewaagt van twee oudere, intussen verdwenen namen voor beide banken, namelijk *Calsbank* (nu *Smalbank*) en *Drijstal* of *Driestial* (nu *Breedbank*).

De Flou en Schuermans (i.v. Smalbank) vermelden op oudere kaarten nog een andere, intussen verdwenen Smalbank, gelegen tussen Blankenberge en Wenduine.

BRONNEN

- De Flou, K. (1914-1938). *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*. Gent, Brugge, 18 delen. Indices door F. Rommel, Steenbrugge 1953.
- Etymologiebank www.etymologiebank.nl
- EWN = Philippa M., Debrabandere F. & Quak A. (2003-2009). *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*, 4 delen. Amsterdam, Amsterdam University Press. Te raadplegen op Etymologiebank.
- Online Etymology Dictionary www.etymonline.com
- Rey A. (1992). *Dictionnaire historique de la langue Française*. SNL. Le Robert. Paris.
- Schuermans, L.W. (1865-1870). *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven, Gebroeders Vanlinthout.
- Van Cauwenberghe, C. (2004). Zeekaarten van de Vlaamse kust en van de Westerschelde voor en na de onafhankelijkheid van België in 1830 (deel 1). In: Koninckx, C (ed.). *Wetenschap op zee. Collectanea Maritima 7*: 145-163.
- VMNW = W.J.J. Pijnenburg e.a. (2001). *Vroegmiddelnederlands woordenboek*. Leiden, Gopher Publishers. (<http://gtb.inl.nl/?owner=VMNW>)